

Domáca ortodoxia po roku 1945

Milan Dujmov

V Uhorsku sa prvá štátom uznaná, resp. s požehnaním panovníka založená ortodoxná cirkevná organizácia zrodila v roku 1695. Prirodzene, na území krajiny v menšom či väčšom počte žili východní kresťania už od 9. storočia. Na ovládnutých územiach sa vytvorili aj eparchie. Rok 1695 však v histórii domácej ortodoxie znamená medzník, keďže vtedy vznikla samostatná srbská ortodoxná patriarchia so siedmimi eparchiami. So súhlasom cisára mohli pôsobiť ortodoxní biskupi v Temesvári, Karlovaci, Szegede, Bude, Pécsi, Verseci a Egri (Nagyvárade).¹ Po roku 1698, keď časť Rumunov uzatvorila úniu s rímskou cirkvou, patrili zvyšok rumunských ortodoxných veriacich pod pastoračnú pôsobnosť srbských biskupov. Pre rumunských ortodoxných Mária Terézia 12. marca 1761 vytvorila v župe Brassó rumunskú ortodoxnú eparchiu, ktorá sa čoskoro presťahovala do Nagyszebenu, kde pracovala pod správou karlovackého srbského metropolitu. Tento stav pretrval až do 24. decembra 1864, keď vznikla samostatná Rumunská ortodoxná patriarchia v Nagyszebeni s tromi eparchiami: v Arade, s novozaloženou v Karánsebesi a, prirodzene, v Nagyszebeni.²

Po podpise Trianonskej mierovej zmluvy zostala v Maďarsku len jedna ortodoxná eparchia: Buda, resp. Szentendre. Niekoľkomiliónová domáca ortodoxia sa zúžila na zopár desiatok tisíc veriacich. Rumunské parochie, ktoré zostali na území Maďarska, patrili pod eparchiu v Oradei (Nagyvárad), resp. v Arade. Už v tridsiatych rokoch 20. storočia prebiehali rokovania, aby sa všetky maďarské ortodoxné parochie dostali pod jurisdikciu srbského biskupa v Bude, no zostalo len pri plánoch.³

V roku 1916 vznikla okrem srbských a rumunských parochií aj bulharská parochia v Budapešti, neskôr aj v Pécsi.⁴

Od začiatku 40. rokov 20. storočia vznikli tri nové parochie v Budapešti, Szegede a koncom spomínaného desaťročia v Nyíregyházi, ktoré prijali názov *gréckovýchodná maďarská*. Ich kanonický štatút však zostal otvorený, lebo prakticky nepatrili pod nijakú ortodoxnú eparchiu. Vďaka účinnej podpore a pomoci maďarského štátu vznikla v roku 1940 Maďarská ortodoxná cirkev, na jej čelo premiér vymenoval Mihály Popofa ako administrátora gréckovýchodnej maďarskej a gréckovýchodnej rusínskej cirkvi. Pod jej jurisdikciu patrila Podkarpatská rusínska ortodoxná cirkev, gréckovýchodné farnosti (s výnimkou budapeštianskej), tri maďarské ortodoxné parochie, sikulské maďarské ortodoxné

1 DUJMOV, Milán: A Szerb ortodox Egyház története Magyarországon. In: A keleti kereszténység Magyarországon. Red.: DONCSEV Tosó a SZÓKE Lajos. Budapest, 2007, s. 71.

2 BALOGH, Margit – GERGELY, Jenő: Egyházak az újkori Magyarországon. Budapest, 1996, s. 105.

3 BERKI, Feriz: Az orthodox kereszténység. Budapest, 1984, s. 141.

4 M. PANDÚR, Julianna: A magyarországi bolgár ortodoxok. In: A keleti kereszténység Magyarországon. Red.: DONCSEV Tosó a SZÓKE Lajos. Budapest, 2007, s. 97 – 98.

farnosti, ako aj domáce rumunské parochie, ktoré sa v roku 1940 vyhlásili za maďarské (s výnimkou troch). Túto cirkevnú organizáciu však neuznala ani jedna ortodoxná cirkev a v roku 1946 sa rozpadla.⁵

Situáciu domácej ortodoxie po roku 1945 budeme sumarizovať neskôr.

Srbská cirkev

Nadálej existovala Budínska srbská ortodoxná eparchia, do ktorej patrili všetky srbské farnosti. Na jej čele stál biskup György Zubkovics, ktorý eparchiu spravoval od roku 1912. Po jeho smrti v roku 1951 však komunistický štát nepovolil uvedenie nového biskupa do úradu. Tento stav pretrval až do roku 1990. V rokoch 1951 – 1990 bol post budínskeho biskupa neobsadený; hoci Posvätná synoda Srbskej ortodoxnej cirkvi rad za radom volila budínskych biskupov, Maďarská ľudová republika im nepovolila trvalý pobyt. Uvádzame menoslov budínskych biskupov v rokoch 1951 – 1990:

1951 – 1953 Chryzostom Vojnovič

1953 – 1956 Gjorič German

1960 – 1963 Arsenije Bradarčević

1963 – 1988 Nikanor Iličič

1988 – Danilo Krstič, ktorého v roku 1990 konečne mohli uviesť na biskupský stolec eparchie v Szentendre.⁶

V povojnových rokoch, ako každú cirkev, aj srbskú ortodoxnú cirkev postihlo poštátnenie. Eparchia a farnosti stratili väčšinu svojich školských budov, znárodnené boli aj farské pozemky. Eparchia sa tak ocitla v bezvýhodiskovej materiálnej situácii. Keďže mnoho farností nedokázalo udržiavať svoje kostoly, v rokoch 1950 – 1980 vyše tisíc kostolov zbúrali a niekoľko odovzdali do užívania iným cirkvám. V tomto období bola zbúraná budova budínskej eparchie spolu s biskupským palácom, ako aj kostoly v obciach Adony, Bátaszék, Hidas, Görcsönydoboka, Töttös, Véménd, Szigetvár, Ivándárda, Borjád, Lánycsók a Liptód. V niektorých obciach bola srbská cirkev nútená predať svoje kostoly; stalo sa tak vo Váci, v Szentendre, Balassagyarmate, Esztergome, Baji, Alsónáne.⁷ Zmiernenie vzťahov medzi štátom a ortodoxnou cirkvou nastalo v 70. rokoch 20. storočia, keď administrátorovi Budínskej srbskej ortodoxnej eparchie povolili navštevovať farnosti v Maďarsku, naďalej mu však nepovolili trvalý pobyt. 20. – 23. októbra 1962 srbský patriarcha German, bývalý budínsky biskup, navštívil Maďarsko a niekoľko srbských ortodoxných farností v Pesti, Szentendre, Budakalászi, Pomázi, Lóréve a Ráckeve.⁸

Po zmene režimu v roku 1990 nastúpil do úradu biskup Danilo Krstič, ktorý už reálne zasadol na srbský ortodoxný biskupský stolec v Budíne. Začalo sa s odškodňovaním cirkvi, v rámci ktorého budínska eparchia dostala späť mnohé školské budovy a finančné vyrovnanie za zbúranú katedrálu v Tabáni a biskupský palác. Na farnostiach sa začalo vyučovať náboženstvo, väčšina kostolov bola renovovaná. Po smrti Danila Krstiča sa bu-

5 BERKI, Feriz: C. d., s. 144 – 147.

6 BALOGH, Margit – GERGELY, Jenő: C. d., s. 102.

7 DUJMOV, Milan: C. d., s. 80.

8 Patrijarh srpski German. (Ročenka na počesť 20. výročia zvolenia patriarchu Germana.) Beograd, 1978, s. 39–41.

dínskym biskupom stal Lukijan Pantelič. Zaslúžil sa o vymenovanie farárov na čelo prázdnych parochií.

Rumunská cirkev

Predkovia rumunských pravoslávnych sa v Uhorsku usídlili po vyhnaní Osmanov v obciach, v ktorých dodnes žijú. Ako sme už spomínali, rumunské ortodoxné farnosti, ktoré zostali v Maďarsku po Trianone, patria pod eparchie v Oradei, resp. v Arade.

Rumunské ortodoxné farnosti zvolali v roku 1946 sobor do obce Gyula, kde zrušili uznesenia z roku 1940 a opäť vyjadrili svoju rumunskú príslušnosť. Rumunská patriarchia v Bukurešti vytvorila z rumunských farností v Maďarsku vikariát pod správou rumunského biskupa v Arade. V 1999 bol vikariát povýšený na eparchiu a v Gyule vznikla Rumunská ortodoxná eparchia s týmito farnosťami: v župe Hajdú-Bihar to boli obce Darvas, Körösszakál, Körösszegapáti, Mezőpeterd, Vekerd a Zsáka, v župe Békés obce Battonya, Békés, Békéscsaba, Csorvás, Elek, Gyula, Kétegyháza, Méhkerék, Pusztaottlaka, Sarkad-keresztúr a v župe Csongrád zasa Magyarcsanak a Szeged, ako aj Budapešť.⁹

Bulharské farnosti

V roku 1916 vznikli dve bulharské farnosti v Budapešti a Pécsi. V roku 1931 bol postavený bulharský ortodoxný kostol v Budapešti, ktorý sa neskôr stal sídlom Západoeurópskej bulharskej eparchie. V duchu štatútu hlavným cieľom bulharskej ortodoxnej cirkvi v Maďarsku je:

1. šírenie a uchovanie bulharského ortodoxného vierovyznania,
2. pomoc pri uchovávaní identity bulharskej menšiny,
3. komplexné uspokojovanie náboženských potrieb veriacich v duchu platných ortodoxných náboženských kánonov.¹⁰

Maďarská ortodoxná cirkev

Nadalej je nevyriešené kanonické postavenie maďarských farností, ako aj gréckovýchodných parochií. Na vyriešenie ich postavenia sa zrodilo niekoľko iniciatív: plán patriarchie v Konštantinopoli, predstava budínskej eparchie a riešenie moskovskej patriarchie. Rokovania prebiehali až do roku 1949, často paralelne medzi zainteresovanými farnosťami a spomínanými cirkvami, ako aj medzi týmito tromi ortodoxnými cirkvami.

Na návrh budapeštianskej gréckovýchodnej farnosti konštantinopolská patriarchia plánovala vysvätiť za biskupa kňaza budapeštianskej farnosti archimandritu Hilariona Vazdekasa. Pod jeho pôsobnosť by spadali všetky gréckovýchodné farnosti i parochie, ktoré sa hlásili k maďarskej príslušnosti. Treba poznamenať, že gréckovýchodné farnosti až do

⁹ MISKOLCZY, Ambrus: A magyarországi román ortodoxok. In: A keleti kereszténység Magyarországon. Budapest, 2007, s. 84 – 85.

¹⁰ M. PANDÚR, Julianna: C. d., s. 98.

40. rokov 20. storočia, dokonca aj neskôr, patrili pod Budínsku srbskú ortodoxnú eparchiu, v rámci ktorej mali istú nepísanú autonómiu. Ich kontakt s budínskou eparchiou zoslabol, postavenie väčšiny z nich zostalo po druhej svetovej vojne otvorené. Archimandrita Vaz-dekas v roku 1947 opustil Budapešť, teda na jeho osobu viazané plány sa rozplynuli.

Rokovania s budínskym srbským biskupom pokračovali v rokoch 1945 – 1949. Užšia komisia vypracovala plán na riešenie cirkevnej otázky, v zmysle ktorej mali všetky maďarské ortodoxné parochie akceptovať jurisdikciu budínskeho biskupa. V rámci eparchie mali existovať tri vikariáty: srbský, rumunský a maďarský. Na písomnú žiadosť gréckovýchodných farností György Zubkovics okrem iného odpovedal: „Žiadam teda šesť menovaných ani srbských, ani rumunských farností, aby sa jasne vyjadrili, či sú ochotné na základe svojej starobylej zakladajúcej listiny a štatútu sa opäť dostať pod moju skromnú otcovskú jurisdikciu“. V nasledujúcej časti listu sa dočítame: „Poznamenávam však, že toto svoje rozhodnutie ponechávam otvorené voči tým farnostiam, ktoré sami seba pokladajú, resp. chcú pokladať za maďarské (najmä svojvoľným zavedením maďarského liturgického jazyka, čo je v rozpore so štatútom), keďže tieto si práve na základe údajnej žiadosti jednotlivých farností chce zobrať pod jurisdikciu moskovský patriarcha a patriarcha všetkých Rusov. Kým sa ohľadne príslušnosti týchto maďarských farností srbská a rumunská patriarchia nedohodnú s moskovskou patriarchiou, zatiaľ musím svoju jurisdikciu nad nimi nechať otvorenú.“

Z listu vyplýva, že budínsky srbský biskup bol ochotný opäť vziať pod svoju jurisdikciu len šesť gréckovýchodných farností. Ide o týchto šesť farností: Budapešť, Kecskemét, Szentes, Karcag, Miskolc, Gyöngyös. V júni 1948 sa srbská, rumunská a moskovská patriarchia dohodli, že kanonickú správu nad maďarskou ortodoxnou cirkvou bude mať budínsky biskup. Ohľadne troch maďarských parochií zastával budínsky biskup názor, aby sa rozhodnutie o ich kanonickej príslušnosti prijalo neskôr.

Ruská pravoslávna cirkev po prvý raz v lete roku 1946 vyslala do Maďarska mukačevského biskupa Nestora, aby sa zaujímal o situáciu maďarskej ortodoxnej cirkvi. Prirodzene, aj maďarská vláda sa zapojila do kanonických naťahovačiek okolo maďarskej ortodoxie a podľa nášho názoru diplomatickou cestou – pravdepodobne s požehnaním Moskvy – iniciovala, aby maďarské farnosti patrili pod jurisdikciu ruskej pravoslávnej cirkvi. Tu musíme spomenúť, že kňaz budapeštianskej maďarskej ortodoxnej farnosti, ktorému sa už zunovali dlhé rokovania, zvolal do Budapešti synodu na voľbu biskupa, aby sám seba nechal zvoliť za biskupa. Budapeštianska gréckovýchodná farnosť zasa nadviazala kontakty s hajdúdoržským gréckokatolíckym biskupom s cieľom „nájsť nejakú špeciálnu formu únie“.¹¹ 15. novembra 1949 patriarcha Alexij podriadil svojej jurisdikcii maďarské ortodoxné farnosti, ako aj budapeštiansku ruskú farnosť. Dnes maďarskí ortodoxní veriaci v rámci Viedensko-budapeštianskej eparchie patria pod Moskovskú patriarchiu a vybojovali si právo na maďarský liturgický jazyk.

Exarchát Konštantinopolskej patriarchie

Pre Grékov žijúcich v obci Beloianisz bola v deväťdesiatych rokoch založená farnosť a vybudovaný kostol. Tak sa maďarská ortodoxia rozrástla o ďalšiu parochiu. Viedenský grécky metropolita získal titul „exarcha Maďarska“, čo signalizuje, že konštantinopolská

¹¹ BERKI, Feriz: C. d., s. 155.

patriarchia by chcela získať pod svoju kanonickú správu všetky tzv. gréckovýchodné maďarské farnosti. Začali sa dlhé spory ohľadom príslušnosti kostolov a cirkevných budov. Niekoľko farností (Kecskemét, Szentes, Karcag) samo deklarovalo, že by chceli patriť pod konštantinopolskú cirkev. Ich rozhodnutie je podľa nášho skromného názoru znepokojujúce, je však nesporné, že domáce ortodoxné cirkvi by si v záujme budúcnosti domácej ortodoxie mali čo najskôr usporiadať vzájomné vzťahy.

Súhrn

Domáca ortodoxia – ako sme mali možnosť vidieť – nežije pod jednotnou cirkevnou jurisdikciou. To však neznamená, že by nebola vo viere a učení jednotná. Predsa sa však často vynára otázka: Prečo by nemohli všetky maďarské ortodoxné farnosti patriť pod jednu jurisdikciu? To by totiž určite vyriešilo územnú a administratívnu jednotu maďarskej ortodoxnej cirkvi; je však otáznave, do akej miery ortodoxní veriaci, patriaci k rôznym národnostiam, pociťovali a do akej miery vôbec pociťujú potrebu čo najskoršieho zjednotenia maďarskej ortodoxie. Druhou veľkou otázkou je, ktorá ortodoxná cirkev je oprávnená túto jednotu vytvoriť? Konštantinopolská patriarchia by sa iste odvolávala na zásadu „*primus inter pares*“, keďže konštantinopolský patriarcha je prvý medzi rovnými v rade patriarchov, na základe čoho môže uplatňovať svoje právo na cirkevnú jurisdikciu nad ortodoxnými diasporami roztrúsenými po svete, teda aj nad maďarskými.

Budínsky srbský biskup sa odvoláva (mohol by sa odvolávať) na to, že budínska eparchia je najstaršia Uhorskom uznaná ortodoxná eparchia na území dnešného Maďarska. Videli sme, že biskup Zubkovics bol v tridsiatych rokoch na realizáciu tohto zjednotenia pripravený. Podľa nášho názoru je azda riešením vznik maďarskej autonómnej, neskôr nezávislej metropolie. Metropoliu by tvorili tri domáce eparchie, rumunská, srbská a gréckovýchodná maďarská, bulharské a ruské farnosti. Prirodzene, sme si vedomí faktu, že najvyššie cirkevne fórum domácich ortodoxných národnostných cirkví či biskupské synody o tom nechcú ani počuť. Pre domácu národnostnú ortodoxiu predstavuje dnes najväčšie nebezpečenstvo asimilácia s väčšinovým národom a vymretie farností. Demografické údaje o srbských a rumunských komunitách v jednotlivých obciach sú znepokojivé. Podľa mojich odhadov niekoľko komunít o pár desaťročí vymrie. Gálity Lyubinkó, bývalý kňaz v Hercegszántó, o tom v *Historia Domusa* miestnej farnosti napísal: „*Dnes pre našu komunitu najväčšiu hrozbu predstavujú migrácia, zmiešané manželstvá a asimilácia.*“¹² Naše vlastné, ešte nepublikované výpočty potvrdzujú slová kňaza z Hercegszántó. Migrácia z tejto parochie je taká výrazná, že počet veriacich do dvadsať rokov klesol na polovicu. V roku 1972 bol počet veriacich v Hercegszántó 220, do roku 1992 ich počet klesol na 120, v roku 2002 však mala farnosť len 80 veriacich.¹³ V druhej obci, v Medine, okrem migrácie sú veľmi nepriaznivé aj demografické ukazovatele. Mnoho rodín vymrelo bez potomkov, na jednej strane neuzatvárali manželstvá, na druhej strane privádzali na svet len malý počet detí. V obciach v okolí Szegedu a Budapešti nespôsobil pokles počtu veriacich migrácia, ale nízka plodnosť manželstiev, resp. silná asimilácia. Keďže národné cirkvi lipnú na liturgii v jazyku vlastnej národnosti, niekde sa kľčovito bránia čiastočnému zavedeniu maďarského jazyka, pričom strácajú tých, ktorí už jazyk svojich predkov neovládajú. Prirodzene,

12 *Historia Domus* farnosti v Hercegszántó, 1972.

13 Údaje vychádzajú z informácií v *Historia Domus* a z vlastných súpisov.

v niekoľkých srbských ortodoxných kostoloch prebieha časť liturgie aj v maďarskom jazyku, ich počet je však zanedbateľný.

Etnofiletizmus, teda starostlivosť o národnosť, je dôležitejšia než ortodoxná viera. To je charakteristické pre súčasné národnostné ortodoxné cirkvi. Veríme, že domáca ortodoxia bude konečne hľadať spoločnú cestu, a to v záujme zachovania maďarskej ortodoxnej cirkvi.